

Književna poročila

Poskus vrednotenja sodobnih umetnostnih struj, ki zaključuje knjigo, po mojem mišljenju ne sodi več vanjo. Poglavitni del naloge: orisati historične konture razvoja, je avtor v glavnem zadovoljivo rešil, dasiravno v izvajanju po večini preveč poudarja zgolj tehnično plat na škodo vsebinske, dočim zanemarljivo raziskovanje psiholoških vzrokov, odločilnih za postanek posamezne umetnine in slogovne oblike sploh. Samo kot primer naj omenim duševno komplicirano dobo kasnega srednjega veka z vso svojo mistiko in globoko zasidranim verskim čuvstvovanjem, ki je tudi pri nas rodila mnogo uvaževanja vrednih del, katerih bistva pa vse skrbno avtorjevo opisovanje in vestno razlaganje njihovih formalnih značilnosti ipak bralcu ne more raztolmačiti. Isto velja za dobo Layerja pa tudi Langusa. Točnost slogovne opredelitve in pravilnost časovne določitve umetnostnega spomenika je v slični publikaciji sicer potrebna kot temelj raziskavanja od avtorja načetega, še nerešenega problema slovenstva v njem, ne sme pa postati cilj in namen delu.

Na vprašanje, ki se vsiljuje neprestano: kako se javlja slovenski značaj v umetnosti? — Steletova knjiga ne vé odgovora, a škoda je, da nam avtor tudi ne pove, v čem sploh vidi značaj slovenstva. Da umetnine, nastale od umetnikov naše krvi in na domačih tleh, neizogibno nosijo poseben slovenski kolorit, je vsakomur jasno in ga tudi vsi občutimo, čeprav ga morda z razumom še ne moremo objeti. «Oris» nas pouči, da se v preteklosti tudi notranji izraz umetnostnih spomenikov po večini zлага s sočasnim evropskim izrazom, kot to velja še posebno za zunanje njihovo lice, da pa ipak zunanjim vplivom ne sledi v vsem. Utemeljitev teh diferenc pogrešam, uverjen sem pa, da niso zgolj slučajni vnani povodi povzročili te različnosti, ki je brezdvomno utemeljena globlje v posebnih časovnih in krajevnih okoliščinah, predvsem seveda v narodovem značaju.

Avtor je v knjigo natrpal silno dragocenega, splošnosti večinoma neznanega materiala, ki pa vsled svoje preobilice bralcu kvari jasen pregled razvojne črte. Nedostatek je tem občutnejši, ker je število ilustracij, ki so dodane sicer prav okusno opremljeni knjigi, premajhno. Slike so še precej jasne, a premajhne in nepregledne. Želel bi si vsaj nekaj risb tlorisov in celotnih vedut, predvsem tudi profanih zgradb in skulptur, ki so sploh precej zapostavljene.

Steletov «Oris» je smelo, a zaslužno delo. Ostala bo ta knjiga kot dokument pisateljevega poskusa še tedaj, ko bodo njene ugotovitve znanstveno morda postale nevzdržne in obdržala bo svoj pomen kot simbol dobe, ki ji je po avtorjevih besedah neizbrisni znak: «neugasna želja po boljšem spoznanju naše preteklosti».

K. Dobida.

Pastúškin: Križev pot Petra Kupljenika. Zgodovinska povest. V Ljubljani, 1924. Izdala Zveza kulturnih društev. Založila Tiskovna zadruga. (Prosveti in zabavi, 9. zvezek.) Str. 83.

Drobneč, ali dobro. Tako bi se smela na kratko glasiti sodba o pričujočem delcu, ki častno uvaja Pastúškina med leposlovce (Jurčič, Pregelj, Tavčar), baveče se z dobo prve slovenske pismenosti.

O protagonistu povesti, hudem luteranu, kranjskem predikantu Petru Kupljeniku, ni mnogo poročil ohranjenih. V Glaserjevi Zgodovini slovenskega slovstva (I, 75) utegneš citirati zgolj opazko, da je bil duhovnik v Lescah. Loški oskrbnik Hohenburg ga je dal kot nepopoljšljivega krivoverca napasti in zapreti. Peter mora na prvo postajo svojega križevega pota, v tolminsko ječo. Ker mu posvetna in cerkvena gosposka ne moreta z obtožnico prav do živega, mu nastavijo

Književna poročila

past, t. j. priliko za pobeg, a ga potlej vnovič ujemo toliko bolj osumljenega. Tudi drugi njegov poskus, da bi ušel iz grajske temnice, se izjalovi. Druga postaja se zove Gorica, kjer ga namestnik Attems, prikrit privrženec evangeljske veroizpovedi, sicer skuša po svojih močeh ščititi, a fanatični župnik Nepokoj mu ne dá pokoja. V Vidmu pa ga slednjič sodi cerkveno sodišče. O zadnji postaji se je pisatelj menda nekoliko poučil v Grudnovi Zgodovini slovenskega naroda. Ne vem pa, ali mu je kaj služila knjiga A. Lukovič: Luteranstvo na Goriškem, pač pa baje znana Capudrova razprava.

Kupljenika prešinja dvojna strast: gorečnost za hišo božjo in skrb za lastno hišo, za svojo družino. Zlasti ga peče negotovost o njegovi mladoletni hčeri Štefaniji, ki mu jo je zapeljal njegov prijatelj, duhovski sobrat. Ob takih trenutkih postaja razvnet, ves človeški v svojih rodbinskih čuvstvih.

Avtorju je domala samo dejanje pri srcu. Popisovanje je kaj neznatno, le bolj slučajno izvemo nekaj potez o junakovi vnanjosti. Ker potemtakem skoro ni nobenih stranpotic (slika verskoblaznih skakačev in bičarjev je mimogrede načrtana), se zgodba premo razvija proti svojemu koncu. Konca pa na žalost ne doznamo, »Gospod mu je poslej naklanjal še mnogo ugodja in mnogo bridkosti in Peter je oboje sprejemal z vdanostjo in blago voljo«, tako izzveneva beseda o navdušenem pridigarju. Kaj pa je z ženo in hčerjo, ostane odprto vprašanje. Nedostatek zgodovinskih virov je po vsem videzu branil izreči kaj dokončnega o njuni usodi. Na ta način je ta križev pot še daleč od 14. postaje.

Ko bereš to zgodbo, ki je ponekod izredno napeto zasukana, dobiš dojem neobičajne deviške svežine. Umotvor bi primerjal metulju, ki mu še ni nepoklican dotik oskrnil bisernih kril. Ta krila so poškropljena z blestečimi lisami, ki povečujejo sijaj, namreč kratke, učinkovite prispodobе. Reka — »silna kača, ki je učarala bela jagnjeta na zeleni loki« (1) ... »Tam daleč je pomežiknilo solnce zadnjikrat — dete, ki se stisne v blazine in zaspi« (16). Soča: »Petru se je zdela vsa dolina velika violina z eno samo močno struno, ki je drgetala na njej pesem o domotožju, o ugaslem solncu ...« (18) ... »Tresk je padal na tresk, kakor da mlati na nebu vsa vražja žlahta« (29) itd. Včasih se misel zgosti v krilatico: »Izpolnitev, ta dvorski norec: kličete in kličete, dolgo je ni, in kadar pride, osmeši človeka pred njim samim« (13). Tudi šaljiva struna zabrne, primerjaj prizor v podzemski ječi (21).

Ko posebnost Pastúškinovega sloga, izvirajočo iz želje po gosto nasičenem izrazu, pa naj omenim številne zložene ukrasne pridevke: resnozelená ruta, pristikavonežni svet, rožnonapeta usteca, živostrupene koprive i. dr.

Povest, ki je leta 1911. upravičeno dobila v »Ljubljanskem Zvonu« slovstveno nagrado, priča o pisateljevem globokem spoštovanju do materinščine. On, ki prišel med Sloveni je najdalje, namreč v Videm kakor njegov Kupljenik, je kakor malokdo med nami oblekel svojega prvenca v čisto opravo, ki ga močno približuje Breznikovemu jezikovnemu idealu.

A. D.

France Bevk: Rablji. Gorica 1923. Izdala in založila Narodna knjigarna. Knjigo je opremil Lojze Špacapan. Str. 106.

Mračna knjiga. Sence težkega veka jo odevajo, veka, v katerem je človek postal »rabelj« in strl v sebi spomin podobe božje in se po svojem dejanju in nehanju podredil samo fizičnim zakonom boja za obstanek, boja za utešenje pohlepa, sovraštva, zavisti, krvoločnosti. Le redko je zakričalo iz brezna po solncu, a še ta krik je bil moten, bilo je obupno spoznanje in priznanje: